

Markus Mantere

***Onnistunut henkilokuva
Margaret Kilpisestä***

FT Markus Mantere (markus.mantere@uniarts.fi) toimii Taideyliopiston Sibelius-Akademiasa musiikin historian professorina ja DocMus-tohtorikoulun vt. johtajana.

DOI: 10.51816/musiikki.144762

Onnistunut henkilökuva Margaret Kilpisestä

Markus Mantere

.....

Margit Rahkonen:

Margaret Kilpinen: Pianisti, pedagogi, puoliso.

Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2023.

501 sivua.

Pianisti ja pedagogi Margaret Kilpinen (os. Alfthan, 1896–1965) kuuluu siihen vasta viime vuosina vähitellen esiin nousevaan suomalaisten säveltäjä- ja muusikkonaisten laajaan joukkoon, jonka edesottamukset ovat nousseet aktiivisen tutkimuksen kohteeksi. Esimerkiksi taannoinen Susanna Välimäen ja Nappu Koivisto-Kaasikin Sävelten tyttäret -hanke toi viime vuonna tietokirjan kautta yleisempään tietoisuuteen suuren joukon 1800-luvun naispuolisia tai naisoletettuja musiikin ammattilaisia. Työtä

on tietysti jäljellä vielä paljon, eikä vähiten 1900-luvun suomalaisen musiikkielämän osalta. Myös Pianon historia Suomessa -verkoston tutkimus on tuonut uutta tietoa tutkimussymposium-esitelmien ja niiden pohjalta koottujen antologioiden kautta. Tässä käsiteltävän Kilpisen elämäkerran kirjoittaja MuT Margit Rahkonen on ollut yksi mainitun verkoston perustajista ja myös ylipäätään yksi suomalaisen pianohistorian aktiivisimpia tutkijoita, ja Kilpisen henkilökuva on luontevaa jatkoa hänen aiemmalle työlleen. Rahkosen edellinen laajempi julkaisu on ahvenanmaalaissyntyisen Alie Lindbergin (1849–1933), Lisztin oppilaan, elämäkerta jo kahden vuosikymmenen takaa.

Margaret Kilpinen on elämäkerran kohteena äärimmäisen kiinnostava, ja Rahkosen näkökulma häneen erittäin läheinen – jo siitä johtuen, että hän ehti olla nuorena pianistiopiskelijana opiskella yhdeksän vuoden ajan Kilpisen oppilaana. Yleisempää musiikinhistoriallista kiinnostusta Kilpinen puolestaan nauttii jo senkin vuoksi, että hän eli ja toimi miehensä Yrjö Kilpisen (1892–1959) rinnalla yli neljän vuosikymmenen ajan kansainvälisen politiikan ja Suomen sisäisten myllerrysten ja aatevirtausten ristivedossa. Margaretin ja Yrjön tarina on myös sosiaalishistoriallisesti kiinnostava: työläistaustaisen Yrjön ja varakkaasta suomenruotsalaisesta sivistyneistökodista ponnistaneen Margaretin tutustuminen, palava rakastuminen ja vuosikymmenet kestävä liitto on aikalaiskontekstissaan varsin poikkeuksellinen.

Rahkonen selvittää kummankin osapuolen perhetaustaa ja verkostoja perusteellisesti ja samalla olennaisia yhteiskunnallisia tekijöitä esiin nostaan. Itse huomasin lukiessani pohtivani sitä, oliko Yrjön äidin, Elimäeltä Helsinkiin tulleen Idan toiminta kotiapulaisena ruotsinkielisissä kauppias- ja prokuraattoriperheissä lopulta hänen Yrjö-pojalleen kulttuurista pääomaa: lapsuudenkoti oli kaksikielinen, ja Yrjön myöhemmäksi kotikieliksi ja käytännön musiikkimaailmassa ammattikieleksi muodostui ruotsi, tietysti hänen erinomaisesti oppimansa saksan rinnalla. Huterammalla kielitaidolla ei luokkarajojen ylittäminen olisi välttämättä ollut mahdollista tai ainakaan todennäköistä, vaikkakin Kilpisen perheen työllä ja huonekalukaupalla ansaittu varallisuus toki mahdollisti monia asioita ja toi yhteiskunnallista arvonantoa.

Rahkonen kuvaa mielestäni erittäin onnistuneesti ja tutkijana kylmäpäisesti sitä, miten politiikka ja erityisesti Valkoisen Suomen aate ja maailmankuvan arvot läpäisivät vuosikymmenten mittaan Kilpisten ja heidän ammatillisten verkostojensa ja ystäväpiirinsä toiminnan. Yrjön saksalaisuussympatiat tuntuvat vain syventyvän vuosien mittaan, ja Rahkosen työssä saakin lukea säveltäjän pitenevistä Saksan-matkoista ja yhteyksistä

sekä saksalaisiin kollegoihin (kuten Gerhard Hüschiin ja Paul Graeneriin) että kulttuurielämän merkkihenkilöihin, kuten Paul Grümmeriin, Georg Vollerthuniin ja Hermann Göringin lähipiiriin. Margaretin yhdes- sä kirjeessään toivottama ”terveisii Hitlerille!” -päätös saa mielikuvituksen lentoon Yrjön saksalaista toimintaverkosta arvioitaessa. Kilpinen oli yksi aktiivisimmista suomalaisista Saksa-intoilijoista omana aikanaan, ja hänen toimintansa tarkempi arviointi lienee edessä lähivuosina arkistojen avauduttua laajemmin tutkijoille. Aika näyttää, onko luvassa tarvetta laajemmallekin toimijoiden uudelleen arvioinnille, mutta vähintäänkin laajalle levinneen mustavalkoisen kuvan rinnalle on syytä etsiä muitakin sävyjä heidän toimintaansa ja motiiviansa oikeutusta pohdittaessa. Saksa-innostus oli kulttuuri- ja yliopistopiireissä laajaa sotavuosisikymmeninä, mutta tämä ei vielä itsessään oikeuta yksioikoiseen moraaliseen tuomioon vuosikymmenten etäisyydeltä.

Saksan-matkat eivät Yrjön kohdalla näytä edes pelkästään liittyvän musiikkiin tai ammatillisiin hankkeisiin, vaan hän oli selvästi Uuden Saksan lumoissa ja ihailee näyttäviä puoluepäiviä ja massaspektaakkeleita. ”Asun Hotelli Goldner Adlerissa ja on minun täällä kaikinpuolin hyvä olla”, Yrjö kirjoittaa vaimolleen (s. 225) nähtyään puolen miljoonan osallistujan massatapahtuman Nürnbergissä. Paljon tätä enempiä, kenties jo varhain hänessä herännyttä ainakin jonkinlaista epäluuloisuutta juutalaisia kohtaan, ei Yrjön Saksaa koskevasta ajattelusta ei tämän kirjan kautta selviä, minkä voi oikeastaan todeta tässä yhteydessä kiitoksena – elämäkerran fokus pysyy kohteessaan ja hyvä niin. Yrjö Kilpistä koskeva laajempi kriittinen tutkimus joutuu vielä odottamaan muutaman vuoden arkistojen avautumista. Tilausta tälle luonnollisestikin on. Suomen 1900-luvun musiikin historian poliittisen kontekstin huomioiva tutkimus on vasta alussa, ja Yrjö Kilpisen hahmo on vuosisadan alkupuolen osalta tietenkin aivan olennainen.

Rahkosen kirjan alaotsikko ”pianisti, pedagogi, puoliso” kertoo kuitenkin missä tärkeysjärjestyksessä asiat käsitellään, ja tälle on hyvät perusteensa. Toisaalta Rahkonen muistuttaa läpi koko kirjansa siitä, että Kilpisen pariskuntaa on monessa kohtaa relevanttia tarkastella nimenomaan työparina, jonka toiminta kietoutuu yhteen, ei vähiten Margaretin miehensä musiikille omistautuneen taiteilijuutensa vuoksi. Margaret Kilpinen oli kaiken Rahkosen esiin nostaman materiaalin valossa merkittävä pianisti, erityisesti lied-taiteen alalla ja pedagogina. Hän on ollut pidetty ja osaava opettaja, jolle on vuosikymmenien ajan ollut enemmän tulijoita kuin hän on kyennyt ottamaan vastaan. Samoin joillain alueilla hän on selvästi ollut jopa jonkinasteinen edelläkävijä. Tästä esimerkkinä voi mai-

nita esimerkiksi harrastuneisuuden vanhan musiikin alalla, jota Margaret esitti cembalolla. Hänen aikanaan tämä kaikki oli tietysti Suomessa aivan uutta. Kaiken kaikkiaan reseptiohistoriallista materiaalia kirjassa on paljon, jo Margaretin aktiivisen konsertoinnin takia. Digitaalisen sanomalehtiarkiston aineistoja onkin kirjassa käytetty runsaasti hyväksi, Kilpisten henkilöarkiston ja kirjeenvaihdon lisäksi. Itsekin tutkijuutensa rinnalla pianistina ja pedagogina pitkän uran tehnyt Rahkonen on lisäksi tehnyt paljon työtä selvittäessään konserttien ohjelmistoja ja kartoittaessaan sitä pianorepertuaaria, mitä Margaret oppilailleen opetti. Tällainen tarkastelu avaa hyvin suomalaisen pianismin tyyli- ja oppihistoriaa, mikä onkin suurelta osin vielä tuoretta tutkimuksellista maaperää. Kaikkia lukijoita yksityiskohtaiset konsertti- ja kurssitutkinto-ohjelmat eivät ehkä kiinnostata, mutta myöhemmälle tutkimukselle näillä on selvä arvonsa.

Margaretin yhteydet Saksaan perustuivat yksinomaan musiikilliseen toimintaan, ja vaikka hän toki Yrjön rinnalla seurusteli Meilahden naapureidensa J.J. Mikkolan ja Maila Talvion, sekä A.O. Väisäsen, V.A. Koskenniemen ja Mauno Vannaksen kanssa, ei Margaretilla näytä olleen erityistä kiinnostusta kansallissosialismiin. Tärkeänä säilyvä kollegiaalinen yhteys Erdmanneihin, Eduardiin ja Ireneen, on läpi hänen elämänsä kulkeva ammatillinen voimavara: ensin oppilaan, myöhemmin enemmän kollegan ja ystävän ominaisuudessa. Eduard Erdmann oli myös opettajana ensimmäisellä Suomessa järjestetyllä pianonsoiton mestarikurssilla syksyllä 1936, mistä Rahkonen on kirjoittanut yksityiskohtaisemmin aiemmassa artikkelissaan.

Rahkosen hahmottelemana Margaret Kilpisestä piirtyy kuva vahvatahtoista, itsenäistä ja osaavasta muusikosta, joka kuitenkin aikansa normien ja naisen toimintamallien mukaisesti omistautuu miehelleen ja perheelleen, on vaatimaton ja altis muita palvelemaan. Tämä tarina on kuultu kansalliskertomuksessamme moneen kertaan; säätyläistön velvollisuusetiikka, uskonnollisuus ja isänmaallisuus ovat tärkeitä tämän elämänmuodon rakennuskiviä. Poikkeuksellisen lisän tähän tuo toki Margaretin vihkiytyminen Yrjön musiikin ja taiteentekemisen palvelijaksi ja mahdollistajaksi. Yrjön uskottomuus ja päätöstenteon valta-asema perheessä ovat varmasti vuosien mittaan jättäneet jälkensä – muun uskominen olisi epäinhimillistä – mutta jaksaminen ja julkisivu on, ainakin käytettävien dokumenttien valossa, säilynyt rikkomattomana. Historioitsijan tehtävä ei ole moralisoida tai närkästyä vuosikymmenten takaa, mutta toki perheen dynamiikasta ja osapuolien ajattelusta ja ratkaisuisista jää il-

maan paljon kysymyksiä tulevaisuuden elämäkertatutkimukselle aiheen liepeiltä.

Rahkosen oma ääni ja musiikkiuran alku kietoutuu kirjassa elegantisti kokonaisuuteen. Kuten niin monille muillekin, myös hänelle Margaret Kilpinen on toiminut tärkeänä varhaisvaiheen opettajana ja asioiden mahdollistajana. Minkäänlainen hagiografia lopputuloksena ei kuitenkaan ole, vaan Kilpisen toimijuus, persoonallisuus ja musiikilliset verkostot piirtyvät hyvin esiin poliittisen ja kulttuurisen kontekstin sekä sukuhistorian taustoittamana. Oikoluku ja kirjan viimeistely ovat olleet hyvin huolellisia, omassa luennassani silmiini osui vain yksi pieni detaljivirhe (s.94): Margaretin soitinnuksen opettaja Musiikkiopistossa oli Ilmari Krohn, ei hänen isänsä Julius. Kirjan 1035 (!) loppuviitettä kertovat perusteellisesta ja huolellisesti dokumentoidusta tutkimusprojektista, joka nyt on kiteytynyt hienolla tavalla.